

УДК 351.74 (4-15)

**ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ
(ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ, НІМЕЧЧИНИ, ПОЛЬЩІ)**

Передерій О. С.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Григоренко Є. І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: У статті з позицій загальнотеоретичного аналізу висвітлюються історико-правові аспекти формування органів поліції у Німеччині, Франції, Польщі. Особливу увагу зосереджено на соціальних факторах, які сприяли формуванню поліції у цих державах на конкретному історичному етапі розвитку.

Ключові слова: поліція, Німеччина, Франція, Польща, управління, безпека, порядок.

Аннотация: В статье с позиций общетеоретического анализа освещаются историко-правовые аспекты формирования органов полиции в Германии, Франции, Польше. Особое внимание сосредоточено на социальных факторах, которые способствовали формированию полиции в этих государствах на конкретном историческом этапе развития.

Ключевые слова: полиция, Германия, Франция, Польша, управление, безопасность, порядок.

Annotation: The article from the standpoint of the general theoretical analysis highlights the historical and legal aspects of the formation of the police in such European countries as Germany, France and Poland. With emphasis on the social factors that have contributed to the formation of the police in these states on a specific historical stage of development.

Key words: police, Germany, France, Poland, management, security, order.

У світлі інтеграції України до Європи актуальним завданням державного розвитку є реформування системи органів виконавчої влади у напрямку впровадження європейських стандартів функціонування. Органи охорони правопорядку, від діяльності яких залежить ступінь захисту прав і свобод громадян, є пріоритетними в цьому контексті. У зв'язку з цим актуальним завданням вітчизняної юридичної науки є дослідження різноманітних аспектів діяльності і формування таких органів у розвинених державах сучасного світу. Відповідно, доцільним буде розгляд історико-правових аспектів формування поліцейської організації в державах Європи, що і обумовило мету статті.

Інформаційною основою публікації стали праці таких учених, як І. Антонов, Ю. Бардах, Б. Леснородський, М. Пістрчак, К. Бельський, І. Горшенева та інших представників історико-правової наукової думки.

На початку ХХІ століття в будь-якій державі світу поліція є органом державної влади, який виконує низку соціально важливих завдань з охорони прав і свобод громадян від протиправних посягань, протидії злочинності, розшуку осіб, які підозрюються у скоєнні злочину і переходять від суду, забезпеченні громадського порядку і безпеки.

Досліджуючи генезу поліції країн Європи слід зазначити, що у більшості з них поліцейські органи мають власні особливості становлення і організаційно-функціонального формування. Зміст

таких особливостей детермінується характерними рисами соціально-культурного розвитку суспільства в конкретний історичний період розвитку.

За етимологією, слово «поліція» має грецьке походження («polis», «politeia») та означає «місто», «управління справами держави», «управління» [5, с. 24]. Слід відзначити, що як служба забезпечення правопорядку поліція фактично зародилася ще в античності. Це утворення мало військовий порядок організації та управління. На чолі поліції стояв керівник. В Римі він мав назву «еділ», а потім – «префект». На території країн континентальної Європи термін «поліція» вперше виник у межах сучасної Німеччини, а потім розповсюдився на інші європейські країни – Францію, Польщу, Італію, Англію, Росію та ін. У XV столітті в німецький розмовний простір прийшло поняття «Policey». Під цим терміном розумілося законодавче та виконавче регулювання суспільного життя з метою досягнення загального блага. Цьому сприяв розвиток території навколо маєтку герцога Бургундського, де він намагався ефективно управляти підлеглими та досягти стану «високоорганізованого суспільства» [1, с. 70].

Трохи пізніше терміном «Polizei» називали службовців, які слідували за великими скупченнями людей у різних місцях. Вони повинні були виконувати специфічні завдання щодо підтримання порядку рибної торгівлі, дотримання приписів зі збереження чистоти, виконання правил пожежної безпеки та покою у нічний час, здійснювати загальну охорону великих міст. Уже в інституціоналізованому

сенсі термін «Polizei» було вжито в «Зводі загальних законів» від 5 лютого 1794 року за часів Фрідріха II [2, с. 72]. У п. 17 ч. 11 § 10 документу зазначалося, що призначення «Polizei» зводилося до «насилства, контролю та забезпечення самостійності державної установи». Вдаючись до розширеного тлумачення вказаних положень, є підстави констатувати, що наприкінці XVIII століття на Європейському континенті з'явилися перші риси сучасної поліції як державної інституції.

У Німеччині першим директором німецької поліції став бургомістр міста Берлін. Йому підпорядковувався загін поліцейських чисельністю до 20 чоловік. Особовий склад загону поліції здебільшого становили колишні військові офіцери, які залишили службу у зв'язку з каліцтвом та інвалідністю. Грошове забезпечення першого поліцейського підрозділу в Німеччині здійснювалося за рахунок місцевого бюджету. Муніципальні органи управління Берліном виплачували поліцейським заробітну платню та забезпечували спеціальним обмундированням. Пізніше штатна чисельність поліції постійно підвищувалася, а її соціальна роль набувала все більшої значущості. Слід відзначити, що спектр діяльності цього органу в тогочасній Німеччині був доволі широким. Про це свідчить та обставина, що, окрім забезпечення громадського порядку, на поліцію покладалося вирішення низки важливих питань із забезпечення функціонування комунальної системи. Навіть класик політико-правової думки Г.В.Ф. Гегель у творі «Філософія права» так сформулював основні завдання поліції: «Поліція повинна піклуватися про освітлення на вулицях, будівництво мостів, встановлення твердих цін на товари щоденного вжитку, а також про здоров'я людей» [6, с. 267].

У сусідній з Німеччиною Франції тривалий час (аж до початку XIX століття) термін «поліція» використовувався у мовному просторі для позначення комплексу адміністративно-управлінських заходів уряду. Відомий французький історик права О. Мартан визначив, що на сьогодні під словом «поліція» ми розуміємо систему органів, що призначені для боротьби з правопорушеннями і які кілька століть тому називались «адміністрацією» [7, с. 24].

Організаційно-функціональному становленню поліції на той час сприяло кілька факторів. По-перше, внаслідок постійного підвищення податків у Франції дуже часто виникали народні повстання, для силового придушення котрих армії не вистачало (король у той час вів чисельні війни – Дореволюційна війна 1667-1668 рр., Голландська війна 1672-1678 рр., Війна за іспанську спадщину 1701-1714 рр.). По-друге, намагання монарха контролювати французьку католицьку церкву змусувало його в адміністративному порядку застосовувати примусові заходи по відношенню до представників духовенства. Такі обставини змусили королівську адміністрацію створити спеціальні озброєні формування, які б виконували силові примусові заходи всередині держави. Поліція підходила на цю роль краще всього. Як орган примусового підтримання правопорядку французька поліція сформувалася на апогеї розвитку абсолютизму – за часів правління Людовіка XIV

Бурбона (1638-1745 рр.), який після проведення поліцейської реформи підпорядкував тогочасні органи поліції виключно центральній владі (в особі короля) та зобов'язав здійснювати нагляд за усіма сторонами внутрішнього життя країни [4, с. 234].

У Польщі поліцейські органи виникли ще у X столітті за часів князювання Мешка I (922-992 рр.). Період його правління позначився розбудовою великих міст, біля яких зводилися спеціальні укріплення (просіки). Їх цілісність охоронялася спеціальним воєнізованим формуванням – дружиною, яка згодом стала гарнізоном у великих містах [3, с. 30]. У XIII столітті у зв'язку з прискоренням процесу феодалної роздробленості та подальшим розвитком великих міст у Польщі з'явився інститут войтів (нім «Vogt» – інспектор). Войти фактично керували містом і здійснювали поліцейські функції, а саме – переслідували злочинців і вели слідство.

Період політичної роздробленості Польщі, який тривав упродовж кількох наступних століть, позначився тим, що поліцейських органів як таких не існувало. Поліцейські функції частково виконували лицарі і приватні загони найманців («гарники»), які переслідували злочинців. Лише наприкінці XVIII століття, а саме у 1794 р. під час нетривалого перебування при владі Тадеуша Костюшко було створено воєнізовані загони народної міліції, що розділялися на міські та сільські, і виконували поліцейські функції. Крім того, було сформовано «селянську інспекцію», що здійснювала нагляд за громадською безпекою, нормальним перебігом навчального процесу в навчальних закладах, за справним станом доріг та мостів, охороняла лісні угіддя тощо [3, с. 307]. На початку XIX століття за часів Варшавського князівства остаточно сформувався інститут поліції, яка мала два різновиди: політичну поліцію та поліцію безпеки.

Доцільно зазначити, що для країн Західної Європи XV-XVII століть характерним було централізоване управління поліцією та безпрецедентне розширення повноважень поліцейських органів, що в подальшому обумовило виникнення терміну «поліцейська держава».

Тривалий період в історії пріоритетними завданнями поліції у більшості європейських держав були державна безпека та захист існуючого політичного режиму. У зв'язку з цим, функціонування поліцейського апарату було пов'язане, головним чином, із вирішенням завдань державної влади, тобто проблемами державного будівництва та управління. Ця обставина обумовила формування відповідного наукового підходу до дослідження поліції окремих країн. Запорукою успішного виконання функцій поліції в країнах Європи у XVII-XVIII століттях була жорстка централізація управління органами та підрозділами поліції з боку держави та надання органам поліції широкого кола владних повноважень і практично не обмежених можливостей застосовувати примус у своїй діяльності. Цей стереотип функціонування поліції був об'єктивно притаманний й поліцейським органам, що діяли на території сучасної України в період перебування у складі Російської імперії, а пізніше – міліції під час багаторічного перебування у складі СРСР.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов И.П. Полиция в механизме государства: Федеративная Республика Германия (историко-правовой аспект) / И.П. Антонов // Деятельность правоохранительных органов зарубежных стран: сборник материалов Московской академии управления МВД России. – 1999. – С. 69-108.
2. Антонов И.П. Полиция в механизме государства (на материалах ФРГ): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / И.П. Антонов. – М., 1999. – 261 с.
3. Бардах Ю. История государства и права Польши / Бардах Ю., Леснородский Б., Пиетрчак М.; пер. с англ. И.Б. Грекова, А.Ф. Курилко, К.Я. Старосельская. – М.: Юрид. лит., 1980. – 558 с.
4. Бельский К.С. Полицейское право: лекционный курс / Бельский К.С. — М.: Дело и сервис, 2004. – 816 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. Бусел В.Т.]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
6. Гегель Г.В.Ф. Философия права / Гегель Г.В.Ф.; пер. с нем.; ред. и сост. Д.А. Керимов и В.С. Нерсисянц. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.
7. Горшенева И.А. Полиция в механизме современного демократического государства: учеб. пособ. / И.А. Горшенева. – М.: Юнити – Дана, 2004. – 174 с.